

⁶ Pavlyshyn O. Orhanizatsiia tsyvilnoi vlady ZUNR u povitakh Halychyny (lystopad – hruden 1918 roku) http://chtyvo.org.ua/authors/Pavlyshyn_Oleh/Orhanizatsiia_tsyvilnoi_vlady_ZUNR_u_povitakh_Halychyny_lystopad-hruden_1918_roku/ (data perehliadu 05.11.2016 r.).

⁷ Stasiuk O. Zhyttievyi shliakh Petra Karmanskoho (hromadsko-politychnyi aspekt) / O.Stasiuk // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svdomist, derzhavnist. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva imeni I.Krypiakevycha, 2009. – Вур. 18. – S. 538.

⁸ Firmaniuk M. Spohady pro Ivana Semaniuka / M. Firmaniuk // Marko Cheremshyna u spohadakh, dokumentakh i materialakh. – Chernivtsi, 2014. – S 49.

⁹ Horak R. Krov na chornii rilli... / R.Horak. – K. : Akademiia, 2010. – S. 393.

¹⁰ Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohii Instytutu literatury im. T.H. Shevchenka Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy, f. 8 Stefanyk Vasyi, spr. 968. Danylovych Ivanna Severynivna. Spohady pro batka Severyna Teofilovycha Danylovycha. 1971 r., ark. 16.

¹¹ Syrota L. Osyp Nazaruk i diialnist presovykh biuro UNR i ZUNR u Stanyslavovi 1919 roku / L.Syrota // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svdomist, derzhavnist. – Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni I.Krypiakevycha, 2009. – Вур. 18. – S. 545.

¹² Antoniuk I., Myktyyn A. Andrii Chaikovskiy – povitoviy komisar ZUNR na Sambirshchyni / I.Antoniuk, A.Myktyyn // Halychyna. – Ivano-Frankivsk, 2014. – S. 149.

¹³ Vasylichuk M. Literaturne kraieznavstvo (Kolomyia i Kolomyishchyna. KhKh stolittia): navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv spetsialnosti «Ukrainska mova ta literatura» / M. Vasylichuk. – Kolomyia, 2007. – S. 28.

¹⁴ Lytvyn N. Lytvyn N. Diialnist diplomatii Zakhidno-ukrainskoi Narodnoi Respubliki u krainakh Zakhidnoi Yevropy (1920 – 1923)... S. 117.

¹⁵ Stasiuk O. Zhyttievyi shliakh Petra Karmanskoho (hromadsko-politychnyi aspekt) / O.Stasiuk // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svdomist, derzhavnist. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva imeni I.Krypiakevycha, 2009. – Вур. 18. – S. 539.

Е. Готра
(Ирпінь)

АКАДЕМИК НИКОЛАЙ КАЩЕНКО КАК ОРГАНИЗАТОР РАБОТЫ АККЛИМАТИЗАЦИОННОГО САДА

В статье автор исследует деятельность академика Н.Ф. Кащенко в области акклиматизации. Дополнено биографию ученого за личным архивным фондом. Раскрыты организационные навыки деятельности, определены место и роль ученого в отрасли биологической науки и культуры в первой трети XX века. Исследовано историю создания Акклиматизационного сада. Отмечено популяризацию научных знаний и широкие разносторонние интересы ученого.

Ключевые слова: Н. Кащенко, академик, профессор, акклиматизация, Акклиматизационный сад.

Е. Gotra
(Irpin')

ACADEMICIAN MYKOLA KASHCHENKO AS A FOUNDER OF THE ACCLIMATIZATION GARDEN WORK

The article explores a distinguished scientist and academician M. Kashchenko's succeeding in acclimatization work. The biography of the scientist is updated by his personal archival fund. The scientist's organizational skills activities, his place and role in the field of biological science and culture are revealed in the first third of the twentieth century.

M. Kashchenko (1855-1935) – an outstanding scientist, biologist, embryologist, zoologist, founder of the Siberian gardening, actively participated in the Ukrainian Academy of Sciences establishment. He headed the department of Physics and Mathematics in UAS, used to be a founder and director of lots of scientific institutions and organizations in the university centers of Ukraine and Russia. He is the author of over 200 scientific papers. M. Kashchenko is well-known as a high school teacher, as a lecturer, as a promoter of scientific knowledge, as a writer, and a public figure.

The body of the article goes on to discuss the problem of the history of the acclimatization garden. In early 20th century acclimatization was put on a scientific basis. One of the first institutions in the Academy of Sciences, which started work on the introduction and acclimatization of plants, was acclimatization garden, founded by M. Kashchenko in 1914. The acclimatization garden is mentioned to be originally created on private land, where M. Kashchenko and his family lived in a house, belonging to the Kiev Polytechnic Institute (1912). Then the scientist received the right to temporarily use the former institute of pomology garden. In 1918 acclimatization garden became the part of the UAS scientific institutions. Working staff of the Acclimatsad conducted intensive educational activities, participating in launching of agricultural exhibition (1927). In 1928 acclimatization garden was allocated in a separate institution that later established UAS

УДК 94 (477):324

© Олена Гтра
(Ирпінь)

АКАДЕМІК МИКОЛА КАЩЕНКО ЯК ОРГАНІЗАТОР РАБОТИ АККЛИМАТИЗАЦІЙНОГО САДУ

У статті автор досліджує діяльність академіка М.Ф. Кащенко в галузі акліматизації. Дововнено біографію вченого за особовим архівним фондом. Розкрито організаційні навички діяльності, визначено місце і роль вченого у галузі біологічної науки та культури в першій третині XX ст. Досліджено історію створення Акліматизаційного саду. Відзначено популяризацію наукових знань та широкі різнобічні інтереси вченого.

Ключові слова: М. Кащенко, академік, вчений, професор, акліматизація, Акліматизаційний сад.

acclimatization office. In 1929 the museum of acclimatization was opened with intermediate guidance of Kashchenko.

M. Kashchenko's outstanding achievements in the development of acclimatization were new varieties of peaches, apricots, grapes and other fruit plants, selection work with medicinal and industrial plants. Varieties of fruits were named in honor of the scientist (peaches and apricots – 'In Memory of Kashchenko').

It is worth mentioning that the scientist generated the theoretical, methodological and scientific basis of acclimatization that became classic and contributed to further development of this scientific trend in Ukraine.

In terms of the multifaceted activities in acclimatization garden Ukraine AN clearly demonstrated the high level of organizational skills and dedication to M. Kashchenko – the founder of the institution.

The author indicates that acclimatization garden, founded by Academician M. Kashchenko was unique at the time when acclimatization as a separate scientific discipline emerged. Moreover, the creation and establishment of acclimatization garden occurred in the most complicated period for our country.

Noteworthy, popularization of scientific knowledge and fostering broad interests in scientist M. Kashchenko's versatile activities made him one of the biologists' galaxy, not limited by study of scientific problems and academic activity. His tireless scholar exceptional activities contributed to the development of national science and culture, historical development of the Ukrainian society.

Thus, the development of biology in Ukraine in the first third of the 20th century compiles an interesting page in the history of Ukrainian science. One of the important national economic and general biological problems of the industry is the development and introduction of acclimatization. Researches of Kashchenko are of great value the Ukrainian science. This topic is particularly relevant in sense of the nature debate and the role of science and scientists in social development.

Keywords: *M. Kashchenko, academician, scholar, professor, acclimatization, acclimatization garden.*

Розвиток біології в Україні в першій третині ХХ ст. є цікавою сторінкою історії української науки. Однією з важливих народно-господарських та загальнобіологічних проблем назв галузі є розвиток інтродукції та акліматизації. В цьому напрямі особливу роль відігравали дослідження М. Кащенко.

Микола Кащенко (1855–1935 рр.) – вчений-біолог, ембріолог, зоолог, основоположник сибірського садівництва, брав активну участь у створенні Української академії наук. Він очолював фізико-математичний відділ УАН, був організатором і директором ряду наукових установ і організацій в університетських

центрах України і Росії. Його перу належать понад 200 наукових праць. Відомий М. Кащенко і як педагог вищої школи, лектор, популяризатор наукових знань, літератор, громадський діяч.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного висвітлення наукової діяльності М. Кащенко у контексті основних подій національної історії в першій третині ХХ ст. Системний аналіз життя, діяльності та творчої спадщини вченого має важливе наукове і практичне значення. Ця тема є особливо актуальною у період дискусій щодо сутності та посилення ролі науки, вчених у суспільному розвитку.

Мета дослідження полягає у вивченні, науковому осмисленні та реконструкції діяльності академіка М. Кащенко. Відповідно до поставленої мети визначені завдання:

- охарактеризувати внесок академіка М. Кащенко у розвиток біологічної науки, зокрема плідівництва та акліматизації рослин;
- розглянути історію створення Акліматизаційного саду.

Акліматизаційний сад спочатку був створений на приватній території, де М. Кащенко разом із сім'єю оселився у будинку, який належав Київському політехнічному інституту (1912). Потім вчений отримав право тимчасово користуватися територією колишнього інститутського помологічного саду. У 1918 р. Акліматизаційний сад увійшов до складу наукових установ УАН.

Аналіз літератури з досліджуваної теми засвідчив відсутність комплексного дослідження діяльності М. Кащенко про створення Акліматизаційного саду. В архівах і опублікованих джерелах автором виявлено достатньо документів і матеріалів з цієї проблеми, що дає можливість більш повно представити особистість ученого, проаналізувати його творчий шлях.

Акліматизаційний сад, створений академіком М. Кащенко, був унікальним на той час закладом, адже акліматизація як окрема наукова дисципліна ще тільки почала формуватися. Причому створення та становлення Акліматизаційного саду припало на найскладніші, перші роки існування нашої країни.

Спроби культивувати південні плоди на півночі України робилися протягом кількох століть. На початку ХХ століття роботи з акліматизації були поставлені на наукову основу.

Однією з перших установ у системі Академії наук, де розпочато роботи з інтродукції та акліматизації рослин, був саме Акліматизаційний сад, заснований М.Ф. Кащенко у 1914 р.

У 1918 році М. Кащенко писав, що «акліматизація така ж стара, як і сама людина, але вона довгий час проходила дуже повільно і майже підсвідомо. Лише останнім часом, коли з'ясувалися закони могутніх допоміжних факторів – акліматизація, а в ній гібридизація та селекція, – ми одержали можливість вести цю справу абсолютно свідомо і систематично»¹.

Пізніше у 1930 році вчений доповнив: «Хоч акліматизація взагалі проводилась давно, але в дуже стислих рамках, без загального плану, без певної методики й без поставленої мети. До того вона проводилась тільки між іншим. Спеціальних установ з метою акліматизування на терені всього СРСР не було, та й за кордоном вони почали організовуватись лише останні роки, бо як окрема наукова дисципліна акліматизація ще тільки почала кристалізуватись»².

Перед Акліматизаційним садом М. Кащенко поставив такі завдання: випробувати цінні іноземні породи південного і північного походження; пристосувати до місцевих умов середовища ті з них, які виявляться тут невтривалими (головним засобом такого пристосування Кащенко вважав посів насіння з наступним відбором найбільш витривалих сіянів протягом кількох поколінь); вивести шляхом добору в кількох поколіннях культурні форми з місцевих диких форм, які не використовуються в плодівництві; створити нові культурні форми шляхом гібридизації³.

Період 1918–1920 рр. – надзвичайно складний і суперечливий в історії України. Події, що відбувалися в той час, були спричинені гострою політичною кризою, зумовленою соціальними та національними протиріччями. У країні швидко змінювалися державно-політичні режими, що вкрай негативно позначилося на становищі народу, який до того ж зазнав величезних втрат у громадянській війні.

В автобіографії вчений писав: «Під час руху після громадянської війни розбіглись всі співробітники саду, крім одного – садівника С. Лубкіна. Нічого не отримуючи і майже помираючи від голоду і холоду, він тим не менше працював скільки ставало сил. Ось цей Лубкін і я з моїми двома молодшими дітьми-підлітками і складали всю робочу силу Акліматизаційного саду»⁴. Недосконала охорона

саду, яку М. Кащенко здійснював сам, призвела до того, що з саду постійно зникали цінні рослини. Але сад існував, і в ньому проводилась дослідницька робота.

Незважаючи на величезні матеріальні труднощі, М. Кащенко дуже багато працював, оптимістично вірив у краще майбутнє. Нарешті у 1922 році акліматизаційні роботи переходять на Лук'янівку. «Перехід на Дорогожицьку, 45 відбувся в 1922 році, а вже в 1925 році сад буквально задихався від нестачі місця. Кожний вершок простору було використано. А нові гості все прибували та прибували, причому їм все важче було знаходити місця. Під той час у Саду вже виховували більш як 300 плодкових та лікарських порід», – писав М. Кащенко⁵.

У публікації «На допомогу Київському акліматизаційному саду» М. Кащенко писав: «У наших штатах на 1925 рік немає а ні посад садових робітників, ані грошей на поденних. У кошторис ми це внесли, але місцевий Фінвідділ зменшив, а десь у Харкові вони зникли остаточно. Ми витрачаємо на це суми з наукової роботи, з вакантних штатних посад. Але зараз це заборонили. Немає у нас і будівель. Принаймні на трьох відділах з 4-х ні захисту від дощу, ні місця для інструментів»⁶. Ось таких складних умовах доводилося працювати вченому.

У 1926 р. сад розширився, зайнявши чотири ділянки в різних місцях. До роботи М. Кащенко залучав вихованців дитячого будинку, студентів.

Пізніше Акліматизаційний сад М. Кащенко став державним академічним садом, де проводилися роботи вченими Академії наук. У 1929 році М. Кащенко так оцінив роботу Акліматизаційного саду: «Київський акліматизаційний сад давно набув всеукраїнську репутацію й все більше набуває міжсоюзну, бо наших матеріалів вимагають звідусіль – від АН СРСР до Владивостока й від Ленінграда до Батумі. Треба сприймати Київський акліматизаційний сад як поважний всеукраїнський інститут і наділити його всіма відповідними посадами й засобами, бо вже давно задихається у своїх сучасних формальних рамках»⁷.

1929-й рік був важким для республіки. М. Кащенко творчо працював над виведенням нових сортів рослин, які несли б народу практичну користь. «Протягом довгого часу я проводив спроби з листям багатої кількості рослин для з'ясування того, які з них можна використовувати, щоб пити, як чай. Наслідком

цих спроб з'явилася моя стаття в журналі «Садоводство и огородничество» (1929, № 4) «О домашнем приготовлении чайных суррогатов», – писав М. Кащенко⁸.

Нові умови життя, суспільні потреби вимагали розширення робіт в Акліматизаційному саду. «Я тепер не задоволений Акліматизаційним садом лише в тому сенсі, що він занадто малий, більш ніж скромно обладнаний і в ньому не вистачає робочих рук для виконання важких фізичних робіт, бо більш тонкі роботи я, зазвичай, проводжу сам», – писав М. Кащенко у 1930 році⁹.

З 1914 року М. Кащенко вів роботи з акліматизації персиків. До М. Кащенка систематична робота з акліматизації персиків на науковій основі не проводилась.

Таким чином, завдяки діяльності вченого з'явилася можливість пересунути межу культури персика на 500 км далі на північ. Науковий співробітник БС АН УРСР Г. Рудківський писав: «Радянський вчений вивів новий, вітчизняний сорт цієї теплолюбивої культури – так званий київський персик, який тепер є найпівнічнішим сортом у світі»¹⁰.

Про результати своїх дослідів над персиками і подальші завдання М. Кащенко писав: «Ми мріяли про те, щоб зробити персикові плоди доступними для всього народу»¹¹. Персики були предметом розкоші забезпеченого класу, а М. Кащенко мріяв, щоб кожен громадянин зміг посадити біля своєї хати персики, як садять вишні та яблуні.

Акліматизаційний сад підтримував тісні зв'язки з іншими установами. Учений у 1925 році писав: «Акліматизується колекція кримських та туркестанських персиків, а штат Вашингтон надіслав нам кісточку своїх вісьмох, що рано досягають, порід для засіву»¹².

Певних успіхів досяг учений і в питанні вирощування абрикоса, дрібноплідні форми якого були тоді в садах любителів. Характерно, що він надавав перевагу місцевим сортам і сіянцям цієї культури. Особливо цінні і перспективні сорти М. Кащенко завозив у вигляді насіння з інших районів.

У середині 80-х років вчені Центрального республіканського ботанічного саду Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки шляхом інтродукції і селекції вивели новий сорт абрикоса «Пам'ять Кащенка».

Досягнення вченого в галузі акліматизації мало велике практичне значення. «Виведені М. Кащенком нові сорти абрикоса мають не

тільки виробниче значення, а використовуються як вихідні батьківські форми в селекційній роботі при виведенні нових сортів», – писав завідувач відділу акліматизації ЦР БС АН УРСР І. Шайтан¹³.

Понад тисячу років на півночі України, і зокрема в Києві, відома така культура, як виноград. Але виноградарство в північній та центральній Україні не набуло великого поширення. Причиною цього було культивування у північних областях південних сортів, які нерідко підмерзали, а інші зовсім не досягали. Для М. Кащенка було зрозуміло, що успішний розвиток виноградарства на півночі України можливий при наявності місцевих сортів винограду, пристосованих до ґрунтово-кліматичних умов цієї зони.

Виведенням саме таких сортів винограду займався Аклімсад М. Кащенка. Вчений ще в 1914 р. взяв за вихідний матеріал такі відносно стійкі сорти, як Лідія, Вільдер, Ноа, Ельсінбург, Шасла, та найбільш зимостійкий дикий амурський виноград, який він запланував використати для гібридизації з культурними сортами¹⁴.

М. Кащенко постійно приваблювала робота з акліматизації малопоширених плодово-ягідних рослин, до числа яких належить айва, горобина, фундук, їстівний каштан, хурма й інші.

Варто зазначити, що єдиний досвід просування пекана на північ України напрацьований саме Акліматсадом М. Кащенка. У 1930 році вчений отримав із Нью-Йорка плоди трьох сортів пекана. Тоді ж вони були висіяні, а в квітні 1932 р. пересажені в кількості 92 екземплярів. Спостереження над цими сіянцями протягом 10 років дозволили констатувати їх порівняно високий ступінь зимостійкості¹⁵.

Достатньо високу зимостійкість показала в умовах півночі (Київ) хурма. У Київському акліматсиді М. Кащенко продовжив роботу зі смородиною, різними видами вишні, мушмули, глоду та іншими видами рослин.

Значна робота проводилась академіком М. Кащенком з акліматизації декоративних рослин. Шляхом обміну насінням з провідними науковими закладами СРСР – Ботанічним садом АН СРСР та Інститутом прикладної ботаніки і нових культур (пізніше – Всесоюзний інститут рослинництва, Ленінград), Нікітським, Тифліським і Батумським ботанічними садами, дослідними станціями, Томським і Донським університетами, фірмами ряду зару-

біжних країн у 1925–1930 рр. у саду було зібрано близько 250 видів декоративних рослин¹⁶.

Заслуговує на увагу діяльність вченого з поширення знань про лікарські рослини. Цю роботу М. Кащенко розпочав ще у 1915 році, у зв'язку з війною і припиненням ввезення лікарських рослин у Росію. Відповідаючи на виклик часу, при Акліматизаційному саду у серпні 1916 р. вперше було організовано курси з вивчення лікарських рослин.

Відбудова народного господарства, вщент зруйнованого в роки війни, викликала значну увагу до питання вирощування лікарських рослин. У 1915 році М. Кащенко зібрав понад 100 видів різних дефіцитних і цінних лікарських рослин. Протягом діяльності Акліматсаду він зібрав і вивчив понад 200 видів.

Ученим був виписаний навіть женьшень з Владивостока, але через три роки рослини відмерли, на думку М. Кащенко, внаслідок недостатньої радіоактивності ґрунту. Гібридний дигіталіс, рідкісний і цінний за якістю, був отриманий у 1925 році, на три роки раніше, ніж в Америці¹⁷.

Намагаючись поліпшити стан вітчизняного бджільництва, Акліматсад організував невелику пасіку, де проводились дослідження медоносних дерев та кущів, зокрема таких, що цвітуть після липи, як, наприклад, японська софора.

Протягом своєї діяльності Акліматсад проводив, як зазначалося, велику просвітницьку діяльність. Досягнення саду висвітлювались у «Виданні КАС при ВУАН». Акліматсад брав участь у проведенні сільськогосподарської виставки (1927 р.). Музей демонстрував досягнення у галузі покращення якості і виведенні нових форм рослин.

Діяльність М. Кащенко і його Акліматизаційного саду високо цінувалася академічною громадськістю. В 1922 р. в акті обтеження академіком Є. Вотчалом діяльності в Київському акліматсаду зазначалося: «Роботи академіка Кащенко вважаю серйозними, і без сумніву, цікавими і корисними. Важко назвати ще когось, хто б так глибоко поринув у свою спеціальність, так у ній зосередився. Я давно спостерігаю, як зоолог Кащенко шляхом наполегливої праці, штурмування природи і книг став ботаніком, знавцем своїх лікарських рослин. Роботи його заслуговують підтримки і продовження. Ніхто ще не дав стільки доказів своєї продуктивності, скільки дав академік Кащенко. Працездатність його воістину диво-

вижна¹⁸. Ця оцінка була високою і об'єктивною.

Академік М. Вавілов у відгуку про роботу Акліматизаційного саду в 1932 році пропонував підтримати справу М. Кащенко, «яка має державне значення»¹⁹.

Успіх у діяльності М. Кащенко забезпечувався тим, що усі свої особисті інтереси він підпорядкував науковій меті і навіть свої мізерні кошти віддавав улюбленій справі. Він був ентузіастом і заряджав своїм ентузіазмом інших, тому у нього завжди було багато безкоштовних практикантів, багато бажаючих працювати, незважаючи на брак коштів. Працювати на посаді директора створеного ним Київського акліматизаційного саду М. Кащенко доводилося у складних соціальних, матеріальних та моральних умовах. Це були роки тоталітарного сталінського режиму, який, безсумнівно, був спрямований проти демократії, був антилюдяним, бюрократичним. Однак учений зумів організувати ефективну наукову роботу та закласти підвалини подальшого розвитку галузі акліматизації рослин в Україні.

Безумовно, велика любов до природи вченого сприяла його невтомній творчій діяльності. У 1920 році у спогадах М. Кащенко писав: «Естетична сторона саду мене теж дуже цікавила. Я досить часто довго милувався квітами, особливо плодовими деревами в повному цвітінні, коли над ними в'ється і гуде безліч бджіл»²⁰. Ці слова підтвердили глибокі естетичні погляди вченого, зокрема почуття прекрасного. Історія склалася так, що вченому доводилося дуже багато особисто працювати в саду. Ми лише можемо здогадуватися, що відчував академік у ці складні роки.

У 1933 р. М. Кащенко переніс інсульт і вже менше долучався до улюбленої справи, але дуже цікавився роботами у саду. Водночас посилювались атаки недругів на вченого. У травні 1933 року газета «За радянську Академію!» надрукувала статтю аспіранта Акліматизаційного саду О. Афанасьєва «Правда про Акліматизаційний сад» з обвинуваченнями на адресу директора М. Кащенко.

Постановою Президії ВУАН від 15 грудня 1933 р. М. Кащенко було звільнено з посади директора саду «за його хворістю», з документів дізналися, що «без заяви з його (М. Кащенко – Ред.) боку й без будь-якого попереднього повідомлення про розгляд цього питання». М. Кащенко писав: «Таке ставлення

до академіка вважаю за неприпустиме викривлення політики партії до висококваліфікованих працівників науки»²¹.

Після введення саду до складу інституту відразу було припинено діяльність Музею акліматизації. М. Кащенко втрачав життєві сили не лише від старості. На всій українській інтелігенції позначився тиск тоталітарного сталінського режиму.

Справу М. Кащенко продовжили його учні та співробітники. У 1944 році у зв'язку зі створенням у системі Академії наук УРСР Ботанічного саду у його відання передано Київський акліматизаційний сад на правах відділу, якому пізніше присвоїли ім'я академіка М. Кащенко²².

У 1980 році Л. Коханова писала: «Рослинні фонди Акліматизаційного саду послужили найбагатшим джерелом вихідних форм для подальшої роботи з акліматизації й селекції південних та інших культур. Розпочаті М. Кащенком дослідження продовжувалися у Центральному республіканському ботанічному саду АН УРСР, Інституті садівництва МСГ УРСР, ботанічних садах Чернігова, Ніжина, Житомира та ін. Наявність у Акліматизаційному саду кількох поколінь інтродукованих рослин дала змогу не тільки отримати нові сорти, а й встановити закономірності розвитку цих рослин при перенесенні в північні райони та гібридизації, тобто підійти до вирішення кардинальної проблеми акліматизації рослин – управління їх спадковістю»²³.

М. Кащенко був видатним, досвідченим біологом, який плідно працював над перетворенням природи. «Він вважав, – відзначив відомий вчений П. Береговий, – що гібридизацією та доббором будуть зовсім переформовані не лише дикоростучі, а й сучасні культурні породи, що озброєна наукою людина за допомогою іригації та лісництва зможе перетворити пустині в квітучі сади»²⁴. Сам вчений наголошував: «Остаточним наслідком акліматизації в тому широкому розумінні... неминуче з'явиться повний переворот у складі всього живого світу... Все живе буде зароджуватися, розмножуватися і вмирати не інакше, як за людською волею»²⁵.

Таким чином, багатогранна діяльність Акліматизаційного саду АН України, ініціатором створення і першим керівником якого став М. Кащенко, переконливо засвідчила високий рівень його організаторських здібностей і цілеспрямованість фундатора цієї установи.

Видатною заслугою М. Кащенко у розвитку акліматизації було виведення нових сортів персиків, абрикосів, винограду та інших плодівих рослин; селекційна робота з лікарськими і технічними рослинами; просвітницька та видавнича діяльність; створення Музею акліматизації. Сорти плодівих культур названо на честь вченого (персики та абрикоси – «Пам'ять Кащенко»). Відомий вчений розробив теоретичні, методологічні та наукові основи діяльності кафедри акліматизації, які стали класичними і сприяли подальшому розвитку даного наукового напрямку в Україні.

Узагальнивши результати власних наукових досліджень та дослідної роботи інших вчених, Микола Кащенко видав ряд наукових праць, серед яких «Десятиріччя Київського акліматизаційного саду», «На допомогу Київському акліматизаційному саду» та інші. Зразком власного ставлення вченого до праці була копійка робота над підготовкою статей. Під час організації Акліматизаційного саду М. Кащенко виступав не тільки як науковець-теоретик організації садів, а й безпосередній втілювач цих ідей на практиці. Створений вченим Київський акліматизаційний сад, який був однією з перших наукових установ Української академії наук, пізніше продовжив свою роботу як відділ акліматизації плодівих рослин Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАНУ.

¹ Kashchenko N.F. O neobkhodymosti uchrezhdeniya pry Ukraynskoi Akademii nauk Akklymatyzatsyionnoho sada. 1918. – Instytut arkhivoznavstva Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho (IA NBUV) – F. 11. – Op. 1. – Od. zb. 74. – ark. 1.

² Pratsia akademika M.F. Kashchenka za chas perebuvannia v skladi Vseukrainskoi Akademii nauk. 2.11.1930. – IA NBUV. – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 63. – ark.27.

³ Shaitan I.M. Akklymatyzatsiia roslin v SRSR (narys y istorii). – K.: Vydavnytstvo AN URSR, 1959. – S.150,151.

⁴ Kashchenko M.F. Avtobiohrafiiia. Chornovy avtohrاف. Rukopysna i mashynopysna kopiia. 1913–1927. – IA NBUV. – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 10. – 11. ark.80.

⁵ Kashchenko M.T. Na dopomohu Kyivskomu akklymatyzatsiionomu sadovi – K., 1925. – S. 15.

⁶ Tam samo.

⁷ Staty o N. F. Kashchenko yz hazet. 1898–1966. – IA NBUV. – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 45. – 22 dok. – ark. 7.

⁸ Pratsia akademika M.F. Kashchenka za chas perebuvannia v skladi Vseukrainskoi Akademii nauk. 2. 11. 1930. – IA NBUV – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 63. – Ark. 33.

⁹ Kashchenko M.F. Avtobiohrafiiia. Chornovy avtohrاف. Rukopysna i mashynopysna kopiia. 1913–1927. – IA NBUV – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 10. – Ark. 56.

¹⁰ Rudkivskiy H.P. Kyivskiy persyk // Kyivska pravda. – 1949. – № 164/ 7433. – S. 2.

¹¹ Kashchenko M.F. Peretvorennya zhyvoi pryrody (populiarne vykladennia osnov akklymatyzatsii). – K., 1928. – S. 42.

¹² Kashchenko M.F. Ohliad nelikarskykh kultur Aklimatyzatsiinoho sadu Ukrainsoi akademii nauk // Zapysky fizyko matematychnoho viddil VUAN. – 1925. – Т. 1. – Вур. 4. – С. 20.

¹³ Shaitan I.M. Kultura persyka. (Byolohyia, yntroduktsyia, ahrotekhnika). – К.: Urozhai, 1967. – С. 67.

¹⁴ Shaitan I.M., Klieieva R.F. Dosvid vyvedennia novykh sortiv vynohradu na pivnochi Ukrainy // Aklimatyzatsiia roslyn. – К.: Vydannia AN URSR, 1959. – С. 98.

¹⁵ Tam samo.

¹⁶ Razvytye byolohyy na Ukrainy: V 3 t. / Нl. red. Сытнык. – К.: Naukova dumka, 1984. – Т. 2. – С. 227.

¹⁷ Kashchenko M.V. Tvorcheskyy put N.F. Kashchenko // Studentski naukovy pratsi. Zbirnyk 13. К.: Kyivskyy derzhavnyi universytet, 1953. – С. 142.

¹⁸ Akt obsledovaniya akademykom E.F. Votchalom deiatelnosti N.F. Kashchenko v Kyevskom akklymatyzatsyionnom sadu. Rukopys. 1922. – IA NBUV. – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 78. – 2 ark.

¹⁹ Otzyv akademyka N. Vavylova o rabote Kyevsokho akklymatyzatsyionnoho sada. Mashynopysnaia kopyia. 1931. – IA NBUV – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 84. – 1 ark.

²⁰ Kashchenko N.F. Yz zhyzny A.F. Kashchenko. Vospomynaniya eho brata Nikolaia. 1920. – Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho (IR NBUV) – F. 10. – Od. zb. 5298. – ark. 5.

²¹ Dokumenty (vypysky yz protokola zasedaniya Prezyduma AN USSR, pysma y zaiavleniya) ob osvobozhdenyy N.F. Kashchenko s posta dyrektora Kyevsokho akklymatsada. 1933–1934. – IA NBUV – F. 11. – Op. 2. – Od. zb. 86. – Ark. 13.

²² Postanova Prezidii AN URSR vid 11 hrudnia 1953 r. pro uvichnennia pamiaty diisnoho chlena AN URSR Kashchenka M.F. 1953. – Op. 2. – Od. zb. 118. – Ark. 2.

²³ Kokhanova L.L. Rozvytok robit z introduktsii i aklimatyzatsii roslyn v ustanovakh Akademii nauk URSR // Narysy z istorii pryrodoznavstva i tekhniki. – К.: Naukova dumka, 1980. – Вур. 26. – С. 58.

²⁴ Kashchenko M.F. // Vydatni vitchyzniani botaniky / Berehovyy P.M., Lahutina M.A. – К.: Radianska shkola, 1969. – С. 91–96.

²⁵ Kashchenko M.F. Peretvorennia zhyvoi pryrody (populyarne vykladennia osnov aklimatyzatsii). – К., 1928. – С.24.

Розкрито процес створення та діяльність пивоварного «Товариства власників броварень на Волині», яке представляло волинських броварів на міжнародній арені.

Ключові слова: Польща, Західна Волинь, пивоварна галузь, «Товариство власників броварень на Волині», акціонерне товариство, хміль, пиво.

С. Федорчук
(Ровно)

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПИВОВАРЕННОЙ ОТРАСЛИ В ЗАПАДНОЙ ВОЛЫНИ (1921–1939 гг.)

В статье проанализировано восстановление отрасли пивоварения и ее развитие как сегмента экономики Западной Волыни в межвоенный период. Прослежена динамика производства пива, проведен сравнительный анализ производства пива в мире и Польском государстве. Исследованы количественные показатели выращивания плантаций хмеля в уездах как одного из главных компонентов в пивоваренной отрасли.

Раскрыто процесс создания и деятельности пивоваренного «Общество владельцев пивоварен на Волыни», которое представляло волынских пивоваров на международной арене.

Ключевые слова: Польша, Западная Волынь, пивоваренная отрасль, «Общество владельцев пивоварен на Волыни», акционерное общество, хмель, пиво.

S. Fedorchuk
(Rivne)

TRENDS OF THE BREWING INDUSTRY IN WESTERN VOLYN (1921–1939 years)

The article analyzes the development trends of the brewing industry as a segment of the economy in western Volyn in the interwar period. It was shown fighting negative impact on the economic life of the region during the First World War. As a result, brewing suffered from material damage and the hop plantations were destroyed. It was decreased hops plantation in Volyn: in Dubno district – 60%, Lutsk – 80%, Kremenets – about 50%, Rivne – 20%. Ostrog was affected the most, there were destroyed almost all the big plantations of hops. The only quality hops plantation remained in White Krynytsia Kremenets district, which belonged field crops school. As a result, in Volyn there was a decrease of the number of hop products to 25% of pre-war volume.

In 1921 the territory of Western Volyn integrated into the revived Second Commonwealth. The change of power has given new impetus to the industrial development of the region, a significant proportion of which took the food industry. It was shown the revival of brewing industry in Volyn: Khmilnyk laying, installation of Brewing manufacturing, search of outlet.

It was investigated the cultivation of hops in the counties as one of the main components in the brewing

УДК [94(477.82):663.4] «1921/1939»

© Сергій Федорчук
(Рівне)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПИВОВАРНОЇ ГАЛУЗІ В ЗАХІДНІЙ ВОЛИНІ (1921–1939 рр.)

У статті проаналізовано відновлення галузі пивоваріння та її розвиток як сегмента економіки на Західній Волині в міжвоєнну добу. Простежено динаміку виробництва пива та проведено порівняльний аналіз виробництва пива у світі й Польській державі. Досліджено кількісні показники вирощування плантацій хмелю у повітах як одного з головних компонентів у пивоварній галузі.